

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 4-5 (96-97),
STR. 929-945

RECENZIJE
I PRIKAZI

stvu, te treći oblik ekspanzije koji se odvijao kroz *sveti rat* u islamu, pri čemu se ni u jednom od navedenih oblika nije prezalo od prisile, mučenja i ubijanja.

U traganju za odgovorom na pitanje kako je moguće smiriti, odnosno izbjeći, rat triju monoteizama on smatra da za to nije dovoljan samo međureligijski dijalog. Potrebno je odricanje svih religija od polaganja prava na konačnu, apsolutnu istinu i na vječno spasenje. Potrebno je, smatra autor, u Lessingovu smislu voditi *trijalog*, kako bi se revnost svake od triju monoteističkih religija integrirala u procese civilizacije, jer pitanja koja danas religije postavljaju nisu više religijske naravi, nego su "socijalna pitanja" i na njih se može odgovoriti jedino na civilizacijskom putu.

Na kraju treba kazati da ovu knjigu valja shvatiti kao poziv, kao nagovor da se ljudi – poglavito pripadnici triju monoteizama – okrenu izgradnji civilizacije kojom će se moći ostvariti zajedničku budućnost.

Ivan Markešić

GLOBALIZACIJA I REGIONALNI IDENTITET

Antun Šundalić i Božidar Petrač, ur.

Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija, 2007., 228 str.

U izdanju Ekonomskog fakulteta u Osijeku 2007. godine objavljen je zbornik radova sa znanstvenoga kolokvija pod nazivom *Globalizacija i regionalni identitet*, održanog 7. travnja 2007. Kolokvij je organiziran u okviru dvaju istraživačkih projekata koji se provode uz potporu Ministarstva

znanosti, obrazovanja i športa RH: 1. *Post-tranzicijski identitet ruralnog prostora Slavonije i Baranje* i 2. *Diversifikacija gospodarskih aktivnosti u funkciji ruralnog razvitka*. Kako ističu sami urednici, glavna tema ovoga skupa bila je propitivanje identiteta hrvatskoga društva i regionalnih posebnosti Slavonije i Baranje u uvjetima globalizirane stvarnosti. Interdisciplinarnim pristupom ovoj temi, koju su razmatrali sociolozi, demografi, ekonomisti i agroekonomisti, radovi u zborniku pristupaju hrvatskom društvu i slavonsko-baranjskoj regiji kao gospodarskom i sociokulturnom prostoru koji ima svoju posebnost, ali koji je i "osuđen" na standarde globalizirane stvarnosti koji u uvjetima nove raspodjele moći određuju i toj regiji novu ulogu. Zbornik sadrži predgovor, 10 tekstova podijeljenih u četiri tematska dijela, a na kraju su svi sažeci te bilješke o autorima.

Prvi tematski dio pod naslovom *Pred zahtjevima nove stvarnosti* sadrži tekstove Željka Pavića: *Regije u doba druge moderne-nova teritorijalizacija*, Dražena Živića: *Demografski aspekti regionalne/prostorne polarizacije Hrvatske* i Dragutina Babića: *Komunikacijska dimenzija (re)konstrukcija lokalnih zajednica nakon ratnih sukoba: empirijsko istraživanje-usporedba Zapadne i Istočne Slavonije*. Ključno pitanje u radu Ž. Pavića jest kakvo je današnje značenje regija i regionalnog identiteta te utječe li na to makrostrukturalna društvena promjena koju u sociologiji neki definiraju kao prijelaz iz prve u drugu modernu. Autor polazi od Beckove teze kako je prva moderna spoj normativnoga i metodološkoga nacionalizma, koji je nacionalni prostor shvaćao kao osnovnu odrednicu društvenih procesa. Globalizirana druga moderna donosi i novo shvaćanje prostora, dijalektiku globalnog i lokalnog te novo povlačenje granica uz reteritorijalizaciju. Pavić ističe kako, u toj novoj kapitalističkoj proizvodnji prostora, regije postaju važne ekonomske jedinice, nasuprot drugorazrednoj ulozi u prvoj modernu, postaju konkurentne i pojavljuju se u ulozi lokalnih *cluster*a osnovanih na teritorijalnoj blizini i lokalnim in-

stitucionalnim i kulturološkim posebnostima. Stoga i novi regionalni identitet postaje snažan poticaj razvijanju socijalnoga kapitala unutar regije. Autor zaključuje kako se time regije pridružuju multinacionalnim kompanijama i organizacijama globalnoga civilnog društva, postajući i važan transnacionalni akter, a ponegdje su čak i ispred nacionalnih država kojima pripadaju.

U svojoj demografskoj analizi čimbenika populacijske polarizacije Hrvatske Živić ističe da u suvremenom razvoju stanovništva Hrvatske prevladavaju nepovoljni depopulacijski demografski procesi: ukupna depopulacija, prirodna depopulacija i demografsko starenje. Kako su međusobno usko i uzajamno kauzalno povezani, a njihovi korijeni duboki i složeni, autor tvrdi kako su oni najvažnije dugoročne odrednice demografskog, društvenog i gospodarskog razvoja Hrvatske. Analize upozoravaju i na naglašenu prostornu populacijsku polarizaciju koja se očituje u prostorno nejednolikom kretanju broja stanovnika, u promjenama prostornog razmještaja stanovništva i gustoće naseljenosti, u diferenciranoj prirodnoj dinamici te u razvoju bioloških i socioekonomskih i demografskih struktura. Kao moguće i poželjno rješenje Živić predlaže plansku i funkcionalnu decentralizaciju državnoga prostora, pri čemu migracijski aspekt demografske politike ima prvorazredno značenje.

Problem koji Babić u svom tekstu razmatra jest socijalna komunikacija na bivšim ratnim prostorima zapadne i istočne Slavonije između Hrvata – starosjedilaca, Srba – starosjedilaca i doseljenika. Temeljno pitanje koje postavlja jest kako rekonstruirati mreže primarnih društvenih odnosa: susjedstva, prijateljstva i kumstva,

osobito u onim potpuno prekinutim segmentima kao što su hrvatsko – srpski. Provedeno je i empirijsko istraživanje o komunikaciji Hrvata i Srba na tom području, čiji su glavni indikatori bili: *suradnja s pripadnicima drugih skupina, praktična dimenzija suživota u lokalnim zajednicama i igranje djece različitih skupina*. Rezultati pokazuju kako su pripadnici tih triju skupina različito motivirani za međusobnu suradnju, a najrezerviraniji su Hrvati – starosjedioci zbog ratnih trauma. Ipak može se uočiti postupna umreženost aktera u lokalnim zajednicama što upućuje na sporu obnovu multietničnosti, zaključuje Babić.

U drugom dijelu zbornika pod naslovom *Regionalne posebnosti identiteta* prikazani su tekstovi Krunoslava Nikodema i Zrinke Čupić: *Osnovne karakteristike religijskog identiteta hrvatskog društva: analiza regionalnih razlika* te Ivana Cifrića: *Prilog istraživanju socijalnog identiteta Slavonaca, slavonski image u regionalnom kontekstu*. Nikodem i Čupić proveli su 2004. istraživanje i o regionalnim razlikama osnovnih obilježja religijskog identiteta u okviru projekta *Modernizacija i identitet hrvatskog društva*. Autori polaze od dva pristupa definiranju religijskog identiteta: u širem smislu (konfesionalna pripadnost, religijska samo-identifikacija, osobno mišljenje o postojanju Boga itd.) i u užem smislu (što znači biti vjernik). Temeljna je pretpostavka da postoje značajne regionalne razlike u prihvaćanju i sklonosti prema osnovnim elementima religijskog identiteta. Rezultati su potvrdili tu pretpostavku i pokazali značajne razlike između "kontinentalnih" i "primorskih" regija: većina elemenata religijskog identiteta izraženija je u Slavoniji, Sjevernoj Hrvatskoj, Lici, Pokuplju, Banovini, Zagrebačkoj županiji i u Zagrebu nego u Istri, Primorju i Gorskom kotaru te djelomično Dalmaciji. Autori na kraju zaključuju da suvremeno hrvatsko društvo u cjelini karakterizira religijska retraditionalizacija, no analiza regionalnih razlika pokazuje prisutnost procesa sekularizacije i individualizacije religioznosti.

U svom članku o socijalnom identitetu Slavonaca Cifrić prikazuje analizu

rezultata istraživanja provedenog na reprezentativnom uzorku stanovnika Hrvatske u kojima se očituju regionalne sličnosti i razlike između ispitanika iz Slavonije i ostalih hrvatskih regija. Uspoređivali su se elementi nacionalnoga ponosa, čimbenici *imagea* Hrvatske u svijetu, odnos Slavonaca prema sebi i prema "tipičnom predstavniku" drugih regija, socijalna distanca (mišljenja o nekim narodima i vjerama) te ekološki problemi. Autorova polazna hipoteza jest da postoje statistički značajne razlike u odgovorima kod Slavonaca i pripadnika drugih regija, što se i potvrdilo u većini odgovora. Slavonci su u prosjeku manje skloni isticati elemente nacionalnoga ponosa i važnost nacionalnog *imagea*, no pokazalo se da su nacionalno ponosni, osobito na Domovinski rat. Pokazuju i značajno veću socijalnu distancu (lošije mišljenje o nekim nacijama i vjerama) i ekološki su manje osjetljivi. Cifrić zaključuje kako nije jednostavno povijesno i aktualno objasniti otkud potječu utvrđene razlike.

Treći dio pod naslovom *Prepoznavanje gospodarskog potencijala* donosi tekstove Krunoslava Zmaića, Božidara Petrača i Tihane Sudarić: *Ruralni razvoj Republike Hrvatske – mogućnosti i ograničenja u uvjetima tranzicije* te Ivana Ferenčaka i Borisa Crnkovića: *Privatizacija vode: globalni eksperiment – regionalne perspektive*. U prvom članku autori najprije prikazuju neka agroekonomska obilježja Republike Hrvatske, razmatraju problem kontravertirnoga preobražaja europske poljoprivrede, analiziraju tranziciju sustava poljoprivredne proizvodnje prema multifunkcionalnim modelima te na kraju predlažu i moguće smjerove restrukturiranja hrvatske poljoprivrede. Ukratko, autori polaze od činjenice kako su otežani uvjeti gospo-

darenja u poljoprivredi zbog nesnalaženja u novonastalim tržišnim uvjetima još više utjecali na depopulaciju ruralnih prostora, degradaciju temeljnoga kapitala obiteljske poljoprivrede bez vizije za daljnji život i rad u ruralnim područjima. S druge strane, europske države reformiraju ulogu agrara u funkcioniranju života na ruralnom prostoru u smislu multifunkcionalnosti poljoprivredne proizvodnje, koja osim primarne funkcije može pridonijeti i ekološkoj zaštiti, obnovi prirodnih resursa i zaštite biološke raznolikosti koja se subvencionira u okviru CARP-e programa. Polazeći od prakse tih zemalja, autori ističu kako mjerodavne institucije u RH najprije trebaju definirati područja od prioritetne važnosti za društvo u cjelini te realno procijeniti mogućnosti ograničenja u poljoprivrednoj djelatnosti. Tek potom treba definirati mjere za modernizaciju poljoprivrednih gospodarstava u okviru integralnoga ruralnog razvoja, koji uključuje usklađivanje veličine posjeda s kvalitetom zemljišta, raspoloživom radnom snagom, mehanizacijom, brojem i vrstama držanja životinja te mogućnostima osiguravanja dodatnih prihoda u šumarstvu, turizmu i drugih nepoljoprivrednih djelatnosti na lokalnoj razini, zaključuju autori.

Drugi tekst u trećem dijelu govori o privatizaciji voda kao globalnom eksperimentu s dugoročnim lokalnim posljedicama. Ferenčak i Crnković polaze od nekih općih činjenica o smanjenju zaliha pitke vode u svijetu, prijetećoj nestašici te o milijardi ljudi na svijetu kojima pitka voda nije dostupna. Također ističu da je privatizacija sustava vodoopskrbe i odvodnje postala globalni trend, posebno u zemljama u razvoju kao dio seta "neoliberalnih" reformskih procesa poticanih od MMF-a i Svjetske banke. Čak 10% svjetskoga stanovništva već opskrbljuju vodom privatne tvrtke, a usluge vodoopskrbe koncentrirane su unutar nekoliko multinacionalnih kompanija koje postaju novi *globalni vladari osnovnog izvora života*. Autori prikazuju i zanimljivu raspravu o argumentima za i protiv privatizacije voda: u prilog javnom vla-

sništvu govore argumenti da je voda javno dobro, prirodni monopol i osnovno ljudsko pravo, a u prilog privatnom vlasništvu da je voda ekonomsko dobro te da je državno vlasništvo učinkovito. Umjesto zaključka, navedeno je deset načela vodoopskrbe što ih je razvila međunarodna nevladina organizacija "Blue Planet Project", osnovana da bi se zaštitila voda od prijetećih globalizacijskih procesa, gdje između ostalog stoji kako su najbolji zaštitnici vode lokalne zajednice i stanovništvo i, kad je u pitanju voda, načela ekonomske globalizacije nisu održiva.

U zadnjem, četvrtom, dijelu pod naslovom *Prema novom identitetu* jesu tekstovi Renata Matića: *Analiza identitetskog potencijala jednog regionalnog društva: primjer Slavonije i Baranje*, Dražena Čučića i Ive Mijoča: *Kako Globalizacijski procesi utječu na Slavoniju i Baranju* te Antuna Šundalića i Branke Šarić: *Slavonija i Baranja danas: prema novom identitetu regije*. U članku o identitetskom potencijalu Slavonije i Baranje, raspravljajući o prirodnim i kulturnim dobrima Slavonije i Baranje, autor ih definira kao neiskorišteni regionalni identitetski potencijal koji treba poslužiti kao poluga i osnova još nepokrenuta razvoja. Jedinice analize jesu 34 naselja u Slavoniji i Baranji koja oko sebe koncentriraju ukupni ekonomski, politički i kulturni život regije. Cilj je bio istražiti koliko su iskorišteni već prepoznati poljoprivredni, turistički, šumarski, industrijski i prometni kapaciteti, kao i posebno vrijedni potencijali vezani uz očuvanje i unapređenje arheoloških lokaliteta i parkova prirode kao moguće elitne turističke ponude. Matić ističe kako rezultati pokazuju postojanje dramatičnoga nerazmjera između mogućnosti i iskorištenosti tih resursa te zaključuje kako su identitetske mogućnosti Slavonije i Baranje, iako

jedinstvene po svojim prirodnim i kulturnim posebnostima, neiskorištene jer nisu usklađene s ljudskim kapitalom, osobito kod ženskoga stanovništva, na što upućuje i značajno manji udio žena u strukturi radno aktivnoga stanovništva analiziranih mjesta. Razlog tome autor vidi u lokalnim elitama koje upravljaju strategijskim kapacitetima, tj. imaju koncentriranu moć, no nisu kadre pokrenuti modernizacijski proces jer ne raspolažu s dovoljno stručnoga znanja, a nemaju ni potrebnu količinu volje za opće zajedničko dobro. A to je, zaključuje Matić, samo preslika društvenoga stanja na nacionalnoj razini.

Čučić i Mijoč u svom teorijskom radu najprije prikazuju neke opće teze i definicije ekonomske, političke i kulturne globalizacije, razlikuju pojmove *globalizam* i *globalnost* te ističu specifičnosti toga procesa u pet dimenzija: društvo, politiku, ekonomiju, kulturu i životnu okolinu. Navode i glavne uzroke globalizacije, kao što su: tehnologija (internet), brzina transporta, kraj hladnog rata, globalni problemi (migracija i klima) i liberalizacija, a kao najvažnije posljedice izdvajaju eroziju nacionalne države, pojavu tzv. "društvenog otpada", jaz između bogatih i siromašnih, pojavu globalnih tajkuna koje nije moguće kontrolirati te uništavanje okoliša. Spominju i glavne teze antiglobalista te navode i dva osnovna oblika globalizacije: tržišta i proizvodnje. Posebno je poglavlje o regiji i procesu regionalizacije, koji je za autore upravo ključni proces razvoja Slavonije i Baranje u takvu globalnom okruženju. Prema SWOT analizi, snaga ove regije leži u prirodnim resursima i kapacitetima poljoprivredne proizvodnje, zatim postojećim visoko obrazovnim institucijama Sveučilišta u Osijeku, zračnoj luci u Osijeku, industrijskoj tradiciji, trgovačkim kapacitetima i razvoju riječnoga prometa.

U zadnjem članku Šundalić i Šarić pišu o razvoju novog identiteta ove regije od tradicionalno ruralnog identiteta, koji je bio narušen socijalističkom modernizacijom i industrijalizacijom, potom kroz ratno razdoblje i tranziciju koji mu vraćaju nerazvijenost i ruralna obilježja, do

novog tzv. "varijabilnog identiteta" koji nameće globalni kapitalizam. Rezultati istraživanja pokazali su da ispitanici vide regiju upravo u toj napetosti između utjecaja tradicije i imperativa modernizacije. Autori zaključuju, s obzirom na to da prijelaz iz tradicije u modernizaciju nije moguć u čistom obliku, da je odmjereni suživot tradicije i modernizacije poželjna mogućnost, a novi, posttranzicijski, identitet trebao bi biti trajna dvosmjerna tranzicija u kojoj bi se našla dobra mjera utjecaja tranzicije na modernizaciju i obratno.

Krešimir Peračković

Znanstveni skup 10. MÜNCHENSKI DANI UREĐENJA ZEMLJIŠTA I RURALNOG RAZVITKA

Ruralni prostor – pastorče u državi gradskih regija!?

O ulozi i zadaći njemačkih Uprava za ruralni razvitak

10.-11. ožujak 2008., München, Njemačka

Ovogaodišnji jubilarni 10. Münchenski dani uređenja zemljišta i ruralnog razvitka održali su se pod naslovom koji je zacijelo zanimljiv svima onima koji se bave ruralnim prostorom i koji žive u ruralnom prostoru, a to je "Ruralni prostor – pastorče u državi gradskih regija!?" – O ulozi i zadaći njemačkih Uprava za ruralni razvitak. Skup je zainteresirao više od 150 sudionika različitih zanimanja iz mnogih europskih država (Njemačke, Švicarske, Austrije, Češke, Ukrajine, Slovenije i Hrvatske). Na

skupu su sudjelovali političari, znanstvenici, studenti, načelnici općina, predstavnici državne uprave, arhitekti, geodeti, seljaci, novinari itd. Kao i prethodnih godina, glavni organizatori skupa bili su Tehničko sveučilište München (TUM) i Radna zajednica za ruralni razvitak.

Sudionike je u ime ministra Josefa Millera (Bavarskog ministarstva za poljoprivredu i šumarstvo) pozdravio gospodin Maximilian Geierhos, dok je u ime Radne zajednice za ruralni razvitak sudionike pozdravio njezin predsjednik, gospodin Rainer Beckedorf.

Kao i na svim dosadašnjim skupovima, uvodno predavanje održao je prof. dr. Holger Magel. On je napomenuo kako je glavni cilj skupa poticanje kritičke i kreativne rasprave i traženje kreativnoga pristupa u rješavanju problema o budućnosti ruralnoga prostora, odnosno koje će funkcije i uloge ubuduće preuzeti ruralni prostor. Naglasio je kako su, usprkos postojanju brojnih "službenih dokumenata" kao i "službene brige", na djelu zabrinjavajući trendovi koji se odnose na budućnost ruralnoga prostora. Svakako, dužnost je svih sudionika koji se na bilo koji način bave ruralnim prostorom ili žive u njemu da budu upoznati s realnim činjenicama i tendencijama koje će odrediti budućnost ruralnoga prostora. Zbog snažna djelovanja metropolskih, odnosno gradskih, regija opravdana je daljnja briga, a u neku ruku i strah, za budućnost ruralnoga prostora. Metropole i dalje kao čarobnim štapićem zahvaćaju i urbaniziraju ruralni prostor te ga kao lokomotiva vode u globalizirani svijet tržišta, znanja i ljudi. Magel smatra da se globalizacija kao prijetnja nadvila nad ruralnim prostorom i snažno djeluje na njega. Pri sagledavanju cjelokupnoga prostora, metropolske regije doimaju se kao snažne nakupine koje snažno privlače ruralni prostor. Iako statistički pokazatelji pokazuju porast poljoprivredne proizvodnje, ruralni prostor više se ne može promatrati samo kao prostor za poljoprivrednu proizvodnju ili kao prostor za mirno stanovanje. Tendencije koje